

Školní program proti šikanování

Střední odborná škola MORAVA o.p.s, Řehořova 5, 618 00 Brno

Školní program proti šikanování vychází z Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. 21149/2016).

I. Cíl programu

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Klademe důraz na oblast komunikace, rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky a mezi žáky a učiteli. Uvědomujeme si, že šikana je mimořádně nebezpečnou formou násilí, která může ohrozit naplňování základních zásad a cílů vzdělávání ve škole. Dlouhodobě usilujeme o to, abychom byli školou, kde se naši žáci budou cítit dobře.

II. Šikana – vymezení, základní dělení, projevy

Charakteristika šikany

Šikana je agresivní chování ze strany žáka vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli. Jedná se o chování, které se většinou v čase opakuje, je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Pro šikanu je charakteristický nepoměr sil, nepříjemnost útoku a bezmocnost oběti.

Základní druhy šikany

- ✓ Přímá šikana – může mít podobu fyzickou (např. bití), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k národnosti, sexualitě, náboženskému vyznání) nebo neverbální (např. urážlivá gesta, výhrušné výrazy ve tváři, schovávání/ničení věcí).
- ✓ Nepřímá šikana – vykonává se způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Cílem je způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Jedná se např. o rozšiřování

pomluv, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování, ničení pověsti, ponižování před ostatními, nepříjemné sexuální provokace atd.

- ✓ **Kyberšikana** – šikanování oběti pomocí moderních technologií. Může mít podobu zakládání falešných profilů na sociálních sítích na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace nevhodných/zesměšňujících videí na sociálních sítích a portálech, zasílání výhrůžných SMS, e-mailů apod. Nejznámějšími formami kyberšikany jsou: Sexting – elektronické rozesílání fotografií, videí či zpráv se sexuálním obsahem. Kybergrooming – snaha zmanipulovat vyhlédnutou oběť (např. pomocí komunikace na sociálních sítích) a donutit ji k osobní schůzce. Výsledkem schůzky může být sexuální zneužití, fyzické napadení, ... Kyberstalking – zneužívání internetu, mobilních telefonů či jiných informačních a komunikačních technologií ke stalkingu, tedy k pronásledování.

Varovné signály

Pokud si všimnete některých varovných signálů, zbystřete!

Ve školním prostředí se žák stává:

- ✓ uzavřeným,
- ✓ jeho školní prospěch se zhoršuje,
- ✓ o přestávkách vyhledává blízkost učitelů,
- ✓ bývá často osamocенý, ostatní o něj nejeví zájem,
- ✓ při týmových sportech je volen do družstva mezi posledními,
- ✓ má odřeniny, rány, které nedokáže uspokojivě vysvětlit,
- ✓ odmítá vysvětlit poškození a ztrátu věcí,
- ✓ působí smutně nešťastně, stísněně,
- ✓ má-li promluvit před třídou je nejistý, ustrašený,
- ✓ hledá důvody pro absenci ve škole, ...

V domácím prostředí mohou zákonní zástupci zaregistrovat:

- ✓ změnu v chování,
- ✓ ztrátu chuti k jídlu,

- ✓ ztrátu zájmu o učení, schopnost soustředit se na něj,
- ✓ dítě se odmítá svěřit s tím, co ho trápí,
- ✓ nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí, jejich poškození,
- ✓ žádá o více peněz bez udání důvodu, krade peníze,
- ✓ vyhýbá se docházce do školy – stěžuje si na bolesti hlavy, břicha, ...

Škádlení vs. agrese

Při primárně preventivní práci rozlišujeme i mezi tzv. škádlením a agresí, i když hranice nemusí být v některých případech zcela zřetelné. Při identifikaci tohoto chování vycházíme rovněž z metodického pokynu MŠMT č. j. 21149/2016, ve kterém jsou hlavní znaky jasně definovány:

„Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opřevovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky. Šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a nepoměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.“

Stádia šikanování

Stěžejní je odhadnout závažnost situace a zvážit, zda zvládneme šikanu řešit sami nebo zda požádáme o pomoc zvenčí. Školní šikanování probíhá v několika fázích:

- ✓ První stádium – projevuje se mírnými, převážně psychickými formami násilí, které se projevují např. na úrovni odmítání, pomluv, ignorace a intrik vůči některému, zpravidla neoblíbenému a nejméně vlivnému členu skupiny.
- ✓ Druhé stádium – dochází ke stupňování manipulace, zpočátku se objevuje subtilní fyzická agrese a ostrakizovaný žák slouží jako „hromosvod“ pro odreagování napětí skupiny.
- ✓ Třetí stádium – jedná se o klíčové stádium. Je třeba zvážit, zda jsme schopni situaci zvládnout sami, nebo požádáme o pomoc zvenčí. Ve třetím stádiu dochází k vydělení jádra útočníků a šikanování začíná být systematické.
- ✓ Čtvrté stádium – normy agresorů jsou přijaty většinou a stávají se nepsaným zákonem, málokdo se jim dokáže postavit. I mírní žáci se začínají chovat krutě.

- ✓ Páté stádium – násilí jako normu přijímají všichni členové skupiny, šikanovaní žáci nemají „žádná práva“.

Šikana pedagogického pracovníka

Šikana zaměřená na pedagogického pracovníka je specifická tím, že při ní dochází k narušení jasně definovaných rolí pedagog / asistent pedagoga vs. žák, přičemž žák se dostává do pozice větší moci než pedagogický pracovník, bez ohledu jeho na pracovní zařazení a kompetence.

Má-li pracovník školy podezření, že je šikanován ze strany žáka, oznámí tuto skutečnost ředitelce školy.

III. Realizace programu

Na realizaci Školního programu proti šikanování se podílejí všichni pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci školy. Koordinace programu je v kompetenci školního metodika prevence. Ředitelka školy je zodpovědná za zabezpečení bezpečného prostředí a realizaci programu ve škole.

Vymezení odpovědnosti a kompetencí

Ředitelka školy

- ✓ zodpovídá za zajištění bezpečného prostředí ve škole
- ✓ ve spolupráci se školním metodikem prevence každý měsíc vyhodnocuje „Mapování třídního klimatu, výskyt rizikového chování a školní neúspěšnosti“
- ✓ umožňuje vzdělávání pracovníků v oblasti šikany a kyberšikany
- ✓ podílí se na řešení krizových situací dle krizových plánů k řešení šikany a kyberšikany
- ✓ zodpovídá za celkový postup vyšetřování šikany a kyberšikany ve škole
- ✓ svolává výchovnou komisi
- ✓ spolupracuje s externími partnery při řešení problematiky šikany a kyberšikany
- ✓ ve školním řádě jasně formuluje pravidla chování ve škole a vymezuje sankce za jejich porušení

Školní metodik prevence

- ✓ ve spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky sestavuje a koordinuje Školní program proti šikanování
- ✓ podílí se na řešení krizových situací dle krizových plánů k řešení šikany a kyberšikany
- ✓ každý měsíc vyhodnocuje ve spolupráci s třídními učiteli a ředitelkou školy „Mapování třídního klimatu, výskyt rizikového chování a školní neúspěšnosti“
- ✓ spolupracuje s externími partnery při řešení problematiky šikany a kyberšikany
- ✓ pravidelně se účastní vzdělávacích akcí vztahujících se k oblasti šikany a kyberšikany
- ✓ organizuje pro žáky vhodné vzdělávací aktivity související s problematikou šikany a kyberšikany
- ✓ poskytuje poradenské služby zaměřené na problematiku šikany a kyberšikany žákům, jejich zákonným zástupcům i ostatním pedagogům

Třídní učitelé

- ✓ pravidelně každý měsíc mapují klima a možný výskyt rizikového chování ve třídě, viz „Mapování třídního klimatu, výskyt rizikového chování a školní neúspěšnosti“, svá zjištění zaznamenávají do předem připraveného formuláře, který odevzdávají školnímu metodikovi prevence
- ✓ případné podezření na šikanu a kyberšikanu u žáků ve třídě konzultují se školním metodikem prevence
- ✓ s žáky ve třídě diskutují o slušném chování, pozitivních mezilidských vztazích a aktivně se podílejí na vytváření pozitivního třídního klimatu
- ✓ podílejí na řešení krizových situací dle krizových plánů k řešení šikany a kyberšikany
- ✓ spolupracují se školním metodikem prevence při výběru vhodných vzdělávacích aktivit zaměřených na šikanu a kyberšikanu
- ✓ vzdělávají se v oblasti šikany a kyberšikany

Pedagogičtí pracovníci (netřídní učitelé, asistenti pedagoga)

- ✓ vedou žáky k osvojování norem slušného chování, podílejí se na tvorbě pozitivního školního klimatu
- ✓ spolupracují se školním metodikem prevence při výběru vhodných vzdělávacích aktivit zaměřených na šikanu a kyberšikanu
- ✓ vzdělávají se v oblasti šikany a kyberšikany

- ✓ případné podezření na šikanu a kyberšikanu u žáků konzultují se školním metodikem prevence a ředitelkou školy
- ✓ podílejí na řešení krizových situací dle krizových plánů k řešení šikany a kyberšikany
- ✓ pedagogové se ve vybraných předmětech aktivně podílejí na prevenci šikany a kyberšikany dle ŠVP (např. v předmětech pedagogika, psychologie, občanský základ, právo, aj.)

Nepedagogičtí pracovníci

- ✓ při podezření na šikanu a kyberšikanu ve škole okamžitě informují ředitelku školy
- ✓ podílejí na řešení krizových situací dle krizových plánů k řešení šikany a kyberšikany
- ✓ vedou žáky k osvojování norem slušného chování, podílejí se na tvorbě pozitivního školního klimatu

Žáci jsou důležitou součástí týmu

Žáci jsou seznámeni se Školním programem proti šikanování a se školním řádem. Jsou vzděláváni v oblasti šikany a kyberšikany ve škole i na akcích pořádaných školou; ví na koho se mohou obrátit, dochází-li k šikanování jich samotných nebo jejich spolužáků (třídní učitel, školní metodik prevence, výchovná poradkyně, ředitelka školy). Chtějí-li se svěřit anonymně, využijí schránku důvěry v prostorách školy.

Žáci znají pracovníky školního poradenského pracoviště a ví, kde mají pracoviště. Školní poradenské pracoviště jim poskytne pomoc a podporu a zprostředkuje kontakty na další odborníky. Pokud se potvrdí podezření na šikanu a kyberšikanu, žáci se školou na jejím vyšetření aktivně spolupracují.

Spolupráce školy se zákonnými zástupci

Zákonní zástupci se seznámí se Školním programem proti šikanování a se školním řádem na začátku školní roku (při přestupu žáka do školy). Jejich plné znění je zveřejněné na webových stránkách školy.

V případě podezření na šikanu či kyberšikanu žáka informují třídní učitelku, ředitelku školy nebo školním metodikem prevence. Pracovníci školy poté postupují dle příslušného krizového plánu. Zákonní zástupci nezletilých žáků se účastní výchovných komisí, na které jsou zváni ředitelkou školy. Aktivně se školou spolupracují. Škola jim poskytuje poradenské služby.

Prevence šikany na Střední odborné škole MORAVA o.p.s.

- ✓ Střední odborná škola MORAVA o.p.s. je školou rodinného typu. Nižší počet žáků ve třídách nám umožňuje klást zvýšený důraz na individuální přístup a více komunikovat s žáky, díky čemuž se nám daří minimalizovat projevy šikany a kyberšikany.
- ✓ K vytváření bezpečného a pozitivního školního prostředí přispívá i cílené mapování – „Mapování třídního klimatu, výskytu rizikového chování a školní neúspěšnosti“, které provádějí každý měsíc třídní učitelé a vyhodnocuje je školní metodik prevence a ředitelka školy.
- ✓ Ve školním řádu jsou nastavena srozumitelná pravidla chování a jsou v něm stanoveny sankce, které žákům hrozí při jeho porušování.
- ✓ Ve škole jsou o přestávkách zajištěny pravidelné dohledy.
- ✓ Žáci, zákonní zástupci, ale i pracovníci školy mohou využívat služeb školního poradenského pracoviště. Minimalizací šikany ve škole se zabývají školní metodik prevence PhDr. Vítězslav Kulíšek a výchovná poradkyně Mgr. Hana Květinská. Poradenské pracovnice mají k dispozici vlastní místnost (kabinet v přízemí školy), kde mohou v diskrétním prostředí poskytovat poradenské služby.
- ✓ Žáci mohou využít schránku důvěry a svoje podezření na šikanu či kyberšikanu sdělit anonymně. Schránka důvěry se nachází v prvním patře školy.
- ✓ Na vytváření bezpečného prostředí se aktivně podílejí všichni zaměstnanci školy – viz vymezení kompetencí
- ✓ Školní metodik prevence má zmapovanou síť externích partnerů, kteří mohou škole, žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogům pomoci při řešení problematiky šikany a kyberšikany.
- ✓ Žáci jsou školním metodikem prevence průběžně informováni o problematice rizikového chování na informační tabuli v přízemí školy.
- ✓ Žáci se účastní preventivních vzdělávacích akcí zaměřených na problematiku šikany a kyberšikany.
- ✓ Tématům šikany a kyberšikany se věnují pedagogové ve vybraných předmětech.
- ✓ Škola dle aktuálních potřeb aktualizuje Školní program proti šikanování – pedagogičtí pracovníci, žáci a jejich zákonní zástupci jsou s tímto dokumentem seznámeni.

IV. Řešení šikany na Střední odborné škole MORAVA o.p.s.

Škola má vypracované krizové plány k řešení následujících situací:

1. Krizový plán k řešení šikany – nedochází k akutnímu ohrožení zdraví žáka / „výbuch“ násilí ve škole
2. Krizový plán k řešení šikany – žák je ohrožen na zdraví / „výbuch“ násilí ve škole
3. Krizový plán k řešení kyberšikany: I. Ke kyberšikaně dochází ve škole a na akcích pořádaných školou; II. Ke kyberšikaně dochází pouze mimo školu a akce pořádné školou

S krizovými plány jsou seznámeni všichni pracovníci školy a jsou uloženy ve sborovně na viditelném místě.

Brno 30. 8. 2023

Ing. Bc. Petra Kalousková
ředitelka

PhDr. Vítězslav Kulíšek
školní metodik prevence

Příloha

Trestně právní hledisko šikany

(1) V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto **šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů.**

(2) **Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek** dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“). Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

(3) **Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů:** proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

(4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takovýto motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu. 13

(5) **Kyberšikana** obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pocítuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou

pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

(6) Trestní odpovědnost

Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

(7) Povinnost překazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekazení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází.

- **Povinnost překazit páchání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebrání mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. **Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.** V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).
- **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebrání mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).
- **V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán.** V ostatních případech

povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345).

Zdroj: Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. 21149/2016).